

SYNONYMY IN THE ROMANIAN MEDICAL TERMINOLOGY**Eugenia Mincu****Assoc. Prof., PhD, Moldavian Science Academy***Abstract:*

Despite the fact that synonymy in common language is an expressivity indicator, in medical terminology it is considered a deficiency, being given the risk beared by the ambiguity of this phenomenon. Linguist's opinion versus terminological synonymy is controversial. Some scholars are considering it a a phenomenon contrary to the status of the term in general; it must be univocal, delimited, stable, concise, precise, neutral etc.

Denotative and significative identity of the specialized lexemes it is designated through the term terminological doublet or even terminological triplet. On the other side, the terminological synonymy is treated like a natural lawfulness of the specialized language as an integral part of the language, generated by the technical – scientific development, by the increasing of the specialized knowledge about the object, of the necessity of covering the vacuums in specialized communication.

In present the notions terminological doublet and terminological synonymy are identic, and synonymy (doublet) of terms being indispensable to the terminosystem utilized in different areas of activity. In this work, the synonymy relation between terms is elucidated, having as a landmark (partial) difference between the synonymy of terms is defined as a formal (partial) difference of the lexical units, characterized through identity and also through semantic similarity, which further determines the synonymy level: absolute or relative; and the “susceptibility of the terminological in association with other terminological units to designate one and the same specialized notion, but which expresses different values (supplementary, specification, generalization etc.)” defines terminological synonymy.

Keywords: medicine, terminology, terminological units, synonymy.

Dublet terminologic sau sinonimie terminologică?

În pofida faptului că în limba comună sinonimia este un indicator al expresivității, în terminologia medicală se consideră o dificultate (de rând cu altele, cum ar fi eponimania, termenii învechiți etc.), dat fiind riscul pe care îl comportă ambiguitatea acestui fenomen versus sănătatea omului. Opiniile lingviștilor referitoare la sinonimia terminologică sunt controversate. Unii cercetători o consideră o tară (Даниленко, 1971, с. 21; Баранов А., 2001, с. 954), un fenomen care contravine statutului termenului în general; acesta trebuie să fie univoc, delimitat, stabil, concis, precis, neutru etc. Sinonimia în terminologie este considerată „o condiție restrictivă” în relația concept – denumire

(Cabré, 1998, p. 188-189; Depecker, 2002, p. 131), o deficiență în procesul de unificare și de standardizare a terminologiei. Identitatea la nivel de denotat și de semnificat a lexemelor specializate, până nu demult, era desemnată prin termenul *dublet terminologic* (Ахманова, 2004, c. 13) sau chiar *triplet terminologic* (Толикина, 1971, c. 58; Бушев, 2002, c. 57).

Lingvistul rus Danilenko consideră prezența sinonimiei în terminologie o stare firească „în etapele incipiente de constituire a acesteia”; sunt propuși mai mulți termeni, aceștia coexistând până în momentul selecției celui mai adecvat termen. Valența funcțională este capacitatea cuvântului de a se înscrie în sfera funcțională terminologică. Astfel, în terminologia medicală dicționarul propune pentru denotația unei noțiuni doi termeni: *duodenită* și *duodecadactelită*, „inflamație a mucoasei duodenului”. Primul termen este acceptat la diferite niveluri de comunicare: uzual, mass-media, terminologic, astfel existând *in vivo*; al doilea nu este acceptat în sfera funcțională, având existență doar *in vitro*. Un alt exemplu de selecție funcțională: în secolul al XVI-lea, fiecare dintre cei doi mușchi de pe partea posterioară a gâtului și a umărului era numit *musculus Capucini, seu musculus cucullaris* (literalmente: *mușchiul Capucini sau cucular*; de la „glugă, capșon; parte a vestimentației călugărești”), supranumit de către Iozef Ghirtli *musculus religiosus*. Mai târziu, Andrei Vesalii propune o nouă denumire a mușchiului, care definea *de facto* funcția acestuia: *musculus inter scapulae motores secundus* (al doilea mușchi în mobilitatea scapulei) și care nu a fost acceptat. Actualmente se utilizează termenul *mușchi trapez*, pus în circulație începând cu secolul al XVI-lea.

Pe de altă parte, sinonimia terminologică e tratată ca o legitate firească a limbajului specializat (ca parte integrantă a limbii), generată de dezvoltarea tehnico-științifică (Русинова, 1985, c. 25–32), de sporirea nivelului de cunoștințe specializate despre obiect, de necesitatea de acoperire a vidurilor în comunicarea specializată etc. (Лейчик, 2006, c. 98–106); sinonimia devine un aspect indispensabil termenilor (Temmerman, 2000, p. 138, 150).

Actualmente noțiunile *dublet terminologic* și *sinonimie terminologică* s-au identificat. Sinonimia în terminologie presupune prezența dubletului (Карпинская Е. *et al.*, 2000 c. 185), iar sinonimia (dubletul) termenilor se consideră indispensabilă terminosistemului utilizat în diverse domenii de activitate.

În terminologia medicală franceză sunt atestate douăzeci și șapte de sinonime eterogene pentru numirea unei singure afecțiuni a splinei: *splénomégalie myéloïde idiopathique – anémie leuco-érythroblastique – anémie myélophtisique – érythroblastose chronique de l'adulte – hépatosplénomégalie mégacaryocytaire* etc. (*apud* Kocourek, 1982, p. 166). În terminologia medicală engleză cercetătorii semnalează faptul că 30% din termenii medicali neologici sunt relații de sinonimie (Мотченко, 2001, c. 4).

În definiția lingvistului francez Ferdinand de Saussure sinonimia este “diversitatea semnului corespunzător unei semnificații unice” (Saussure, 2003, p. 56), “unitatea ideii în semnul divers”. Referindu-se la sinonimie, savantul arată două existențe ale semnului: semn versus *desfășurarea timpului* și semn, idee versus *moment* (*ibidem*, p. 58): “...este necesar să recunoaștem semnului o a doua existență, care nu se manifestă decât în momentul, în care avem un trecut și un prezent, în vreme ce prima existență este direct conținută în prezent”. Deducem din cele menționate trei condiții pe care trebuie să le acopere lexemele pentru a fi sinonime: identitatea obiectului denumit (a referentului); o situație concretă de comunicare; contextul.

În prezenta comunicare ne propunem să identificăm situații de sinonimie prezente în terminologia medicală, definind sinonimia termenilor prin „diferența” (parțială) formală a unităților lexicale, caracterizate prin identitate, dar și prin similitudine semantică, fapt care determină ulterior gradul de sinonimie: absolut sau relativ.

Or, sinonimia terminologică se axează pe capacitatea diferitelor unități terminologice de a desemna una și aceeași noțiune specializată și de a o suplimenta, exprimând diverse valori în asociere cu alte unități terminologice.

Deși prezența sinonimelor absolute (perfecte – Bidu-Vrânceanu, 2007, p. 121-127) se consideră „un lux” (Mladin, 2005; „sinonime de lux”), în terminologia medicală acestea sunt atestate la nivel de afixoide: *cardiomegalie* = *megalocardie* „volum exagerat al inimii”. Sunt cazuri singulare care demonstrează univocitatea „cultismelor”.

De regulă, sinonimia absolută implică diferențele: a) **nivel formal**: *migrenă* – *micranie*; b) **nivel derivațional**: *migrenă* (*migrenos*, -oasă, *migrenoid*) versus *micranie* (invariabil); c) **nivel etimologic**: *migrenă* < fr. *migraine* = *micranie* < ngr. *micrania* = *cefalee* < fr. *céphalée*, < gr. *kephale* „cap” = *cefalalgie* < fr. *cephalalgie* < gr. *kephale* „cap” + < gr *algos* „durere”. Uneori în descrierea afecțiunii sunt prezenți termeni sinonimici: ex., „sindrom *cefalgic migrenos*”, medicamentul *Holidor* este prescris în „cefalalgie, migrenă” etc. Sinonimia se instalează în contextual traducerilor din alte limbi: din italiană – *micranie*; din franceză – *cefalgie*; din engleză – *cefalodinie* etc.; d) **nivel funcțional** (sfera de utilizare): *durere de cap* = *migrenă* = *cefalee* etc.

Situații de sinonimie în terminologia medicală

În terminologia medicală sunt prezente multiple situații de sinonimie. Prezentăm doar câteva:

- 1. Siglă versus forma ei dezvoltată** (Cabré, 1988, p. 188): HDC – hernie diafragmatică congenitală; DSA – defect al septului ventricular etc. (PCN – 29, 2008, p. 4). Sigla și sintagma terminologică sunt sinonime paronimice, fiind considerate **sinonime de necesitate**; economia în exprimare impune concentrarea formalizată a informației, procedeul garantând univocitatea termenilor.
- 2. Termen versus definiție terminologică** – fie prin întrebuințarea de sinonime sau de echivalente în alte limbi (Kocourek 1982: 173), fie prin folosirea de sinonime din aceeași limbă sau prin parafrază intralingvistică (Ciobanu, 1998, p. 33): *hernia diafragmatică* = proeminare a unor organe sau a unor parti de organe abdominale în torace printr-un orificiu al diafragmului.

Cercetătorul Mladin (2003, p. 53-54) se referă la variate tipuri de definiții terminologice (definiția prin intensiune, definiția prin extensiune) sau la diverse procedee echivalente (apelul la exemple – definiția contextuală, definiția prin denotație, definiția prin implicație, definiția prin sinteză, indicarea unui context enciclopedic, indicarea unui context explicativ sau asociativ, precizarea colocațiilor lexicale etc.

3. **Sinonimia sintagmatică** (*ibidem*) presupune explicarea termenilor în texte de popularizare a medicinei: „Hernia diafragmatică este pătrunderea organelor abdominale în cavitatea toracică” (PCN – 29, p. 31).

4. **Termen versus cuvinte savante**, dat fiind faptul că limba latină este „limba de comunicare” prin excelență în studierea medicinei:

Ostie = *ostium* – ambii termeni au aceeași origine < lat. *ostium* “deschidere, ușă, intrare, poartă” (Дворецкий, 1976, p. 715) și desemnează “orificiul care face să comunice între ele cele două auricule ale inimii”. Termenul *ostie* este înlocuit prin *ostium*, ultimul fiind frecvent utilizat în terminologia medicală. Această situație o explicăm prin relația de omonimie a termenului *ostie*: *ostie* (< sl. *osti* „u:nealtă de pescuit”; *ostie* (< lat. *hostia* „pâine nedospită”).

Tot aici menționăm relația sinonimică *embol* = *embolus* (< lat. *embolus* < gr. *embolos* „pistonul pompei” (Дворецкий, 1976, p. 366) „cheag de sânge, celulă grasă sau corp străin care astupă un vas sangvin”, cu pluralul *emboluri* = *embolusuri*. În DAN termenul *embol* e prezent ca variantă a termenului *embolus*. Presupunem că e vorba de o trunchiere recentă după modelul cuvintelor moștenite din latină (restricția terminației *-us*), dar nu excludem nici calcul din limba rusă. În terminologia medicală atestăm mai frecvent varianta *embol*: “Conform clasificării internaționale a bolilor ICD-10, 1994 (*International classification of diseases*) ischemia mezenterică se clasifică în: 1) ocluzivă cu trombusuri arteriale, trombusuri venoase, *emboluri*, tumori, ligaturi...” (Suman, 2015, p. 119-128).

Aceeași tendință esre prezentă și în utilizarea termenului *trombus* în terminologia medicală: în studiile de medicină este frecvent utilizată varianta *tromb*, dar care, deocamdată, nu este indicată în dicționare (cu excepția *web dex on line*).

5. **Termen versus expresii latine**. Expresiile latine au deja o existență firească, infiltrându-se nu doar în terminologia medicală, ci și în limbaj: *leptomeninge* = *pia mater* (< lat. “mama milostivă, pioasă”) “meningele intern”; *pahimeninge* = *dura mater* (< lat. “mama severă”) “meninge extern” etc.

Terminologia externă versus terminologia internă

Cercetătoarea Bidu-Vrânceanu A. menționează: “În relația dintre o anumită terminologie și limba comună în funcție de tipul de comunicare se poate ajunge la **subcoduri ale aceleiași terminologii**” (Bidu-Vrânceanu, 2007, p. 124) sau la sinonime care reprezintă registre stilistice diferite (Cabré, 1998, p. 198, 189):

a) **Denumirea științifică versus cea populară / dialectism**: Uneori se atestă mai multe sinonime populare: *hepatita virală* = *gălbinare*, *boală la mai* (trunchiere din *maiură*); *hepar* = *ficat*, *mai negru*, *plămân* (Florin, 2013, p. 476); *pulmon* = *plămân*, *mai alb*, *bojoc*, *ficat* (*ibidem*, p. 806).

b) **Denumire științifică versus denumire comercială**. Acest tip de sinonimie este prezent, în special, în terminologia farmacologică. Aproape fiecare medicament are mai multe denumiri.

Aspirina reprezintă extractul activ al scoarței, numit salicină, după numele latin pentru salcia albă (*Salix alba*), izolat în forma sa cristalină în 1828 de către farmacistul francez Henri Leroux și de către chimistul italian Raffaele Piria; primul medicament brevetat marcheaza cu succes inceputurile industriei farmaceutice (<http://demoiselle.ro/istoria-aspirinei/#ixzz3nhnd6N5W>). Această substanță este cunoscută ca: *acid 2-acetoxibenzoic* (Uniunea Internațională de Chimie Pură și Aplicată); *acid acetilsalicilic* (denumirea chimică); *aspirină* (denumire uzuală sau generică); *Ultra Asperine, Aspirin, Ultra Asperine* (denumiri comerciale) (http://www.sfatulmedicului.ro/medicamente/aspirin-comprimate_11139).

c) **Denumire științifică versus eponim:** Menționăm fenomenul de eponimanie în terminologia medicală, considerat o țară în studierea medicinei. Ne vom referi la un exemplu uzual: *hepatita virală = boala Botkin*.

Sinonimia la nivel de afixoide (cultisme)

Afizoidele sunt unități lexicale de origine greco-latină, care inițial aveau un sens lexical plin, iar *in statu praesenti* sunt elemente de constituire a unui cuvânt compus. La acest nivel sinonimia este generată de:

1) **Inversarea ordinii** (Druță, 2013, p. 57). Un afizoid uneori poate avea poziție primă în raport cu alt afizoid, alteori – secundă; nealterând sensul cuvântului: *cardiotonic = tonicardiac*, „medicament care stimulează activitatea inimii”. Deseori acest „joc” modifică semnificația termenului.

2) **Echivalența semantică între afixoide. Dubletele greco-latine.** Existența dubletelor greco-latine favorizează stabilirea unor relații semantice de sinonimie între segmente lexicale aparte ale cuvântului format prin afizoidare. Dubletele greco-latine se stabilesc în perioada bilingvismului greco-latin, începând cu sec. I *ante Chr.* (Bârlea, 1993, p. 118). Multe cuvinte, de origine grecească, au fost atât de bine integrate în structura limbii latine, încât au putut servi ca bază de derivare în compunere, conversiune etc. Totuși originea greacă a afizoidelor nu e un motiv de a nu se înscrie într-o relație de sinonimie. O particularitate a cuvintelor afizoidate este stabilirea unor relații semantice (aici, sinonimie) între anumite segmente ale termenului compus:

a) **relații de sinonimie pentru elementul prim al cuvântului:** *adipurie* (< lat. *adipis* „grăsime” + < gr. *ouron* „urină”) = *lipurie* (< gr. *lipos* „grăsime” + < gr. *ouron* „urină”); *angiografie = vasografie; galactoterapie = lactoterapie; histerografie = metrografie* etc.

Tot aici menționăm relația de sinonimie pentru elemente preluate din limba română: *crioterapie = frigoterapie; nămoloterapie = frangoterapie* etc.

b) **relații de sinonimie pentru elementul secund al cuvântului:** *glosalgie* (< gr. *glossa* „limbă” + < gr. *algos* „durere”) = *glosadenie* (< gr. *glossa* „limbă” + < gr. *dynia* „durere”); *hemoragie* (< gr. *haima* „sânge” + < gr. *rrhagia* „ruptură”) = *hemoree* (< gr. *haima* „sânge” + < gr. *rrhea* „scurgere”) relație sinonimică atestată, deocamdată, în limbajul medical.

3) **Echivalența semantică între lexeme „savante” autonome.** Uneori aceeași noțiune este denumită prin doi termeni: unul format din afizoide de origine latină, altul – de origine greacă. Astfel,

procesul de sângerare în terminologia medicală are denumirea de *hemoragie* (greacă) și *sangvinolență* (latină) „scurgere de sânge cauzată de ruperea unui vas sangvin”; termenii formând o relație de sinonimie relativ distinctă în uzul medical.

Prefixoidele *hipno-* < gr. *hypnos* și *somn(o)-* < lat. *somnus* (ultimul neatestat în calitate de afixoid) au același sens „somm”, formând chiar și relații de sinonimie: medicament *somnifer* (purător de somn) sau *hipnotic* (raportat la somn). Totuși substituirea segmentului *somni-* din *somnifer* prin *hipno-* este inadmisibilă. Este vorba de incompatibilitate de origine: în cuvântul *somnifer* ambele elemente formative (*somnus* „somm” + *ferre* „a purta”) sunt de origine latină. Această legitate însă nu este fără excepții.

Componentele dubletului < lat. *vita, ae, f* și < gr. *bios* „viață” formează termeni care se includ într-o relație de sinonimie: *longevitate* (< lat. *longus, a, um* + < lat. *vita, ae, f* „viață lungă”) și *macrobie* (< gr. *makros* + < gr. *bios* „viață mare”) „durată excepțională a vieții unei ființe” (Marcu, 2013, p. 589) etc.

4) Sinonime paronimice (alomorfe și alofone/alografe terminologice): *sangvinolent* = *sanguinolent* „de culoarea sângelui”; *sanguin* = *sanguin* etc.

În *Dicționarul Actualizat de Neologisme* (*ibidem*, p. 771) este atestat elementul savant (afixoid) *sangvin-*; „cultismul” își menține sensul de bază „sânge”: *sangvinar*, *sangvinic*, *sangvinolent*. De remarcat situația în care se atestă și termenul *sanguin*; fapt explicat prin transcrierea din latină; în DEX acesta este menționat ca variantă, iar în DOOM₂ – ca schimbare de normă. În literatura de specialitate (medicală) sunt prezente ambele variante: a) „Circulația deficitară *sangvină* apare când aportul de sânge nu este suficient”; și în același articol este prezent și termenul *sanguin*; b) „Efectele circulației *sanguine* deficitare sunt diverse” (ghiduldesanatate.ro/01-sanatate/ai-o-circulatie-deficitara-a-sangelui).

Sinonimie sau pseudosinonimie

Cuvântul latinesc *axis* (“osie de la căruță”, Дворецкий, 1976, p. 123) dispune de trei prezențe în terminologia medicală: a) *axis* – a doua vertebră a gâtului care se articulează cu atlasul; b) *ax*, *axe* - în sintagma *ax cerebrospinal* “ansamblu anatomic și funcțional format din creier și măduva spinării”; c) axă optică (oftalmologie) „linie care trece prin centrul corneei și prin centrul optic al ochiului”. DAN indică o diferență semantică dintre *ax* și *axă*, al doilea având o diversitate de arii de utilizare (tehnică, matematică, industrie, geografie etc.). În literatura de specialitate există însă o altă situație. *Axul cerebrospinal* devine *axă cerebrospinală*: “Sistemul nervos central este sinonim cu *axa cerebrospinală*” (dictionar.romedic.ro/central). Și, tot aici: “Sistemul nervos periferic este o parte a sistemului nervos, exterioară *axului cerebrospinal*”. Iar termenul *ax* are o utilizare nu doar în sintagma *ax cerebrospinal*: “Mastocitele sunt prezente și în *axul pliului glandular*” (Globa, 2015, p. 90-94). Fenomenul demonstrează o dată în plus veridicitatea afirmației lui Ferdinand de Saussure: “Limba este teatrul unor fenomene evidente...”.

Concluzii. În prezenta comunicare au fost aratate câteva dintre multiplele situații de sinonimie existente în terminologia medicală, definind sinonimia termenilor prin „diferența” (niveluri formal, derivațional, etimologic, funcțional etc.) unităților lexicale, caracterizate prin identitate și prin similitudine semantică. Sinonimia terminologică se axează pe capacitatea diferitelor unități

terminologice de a desemna una și aceeași noțiune specializată, de a o suplimenta, exprimând diverse valori în asociere cu alte unități terminologice.

BIBLIOGRAFIE ȘI SURSE

Bidu-Vrânceanu, Angela. *Lexicul specializat în mișcare de la dicționare la texte*. București: Editura Universității din București, 2007.

Cabré, Maria Thereza. *La terminologie. Théorie, méthode et application*. Presses de l'Université d'Ottawa et Armand Colin, 1998.

Ciobanu, Georgeta. *Elemente de terminologie*. Timișoara: Mirton, 1998.

Bârlea, Gheorghe. *Introducere în studiul latinei creștine*. București: Editura Grai și Suflet – cultura rațională, 2000.

Brătescu, Gheorghe. *Dicționar Cronologic de Medicină și Farmacie*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1975.

Depecker, Loic. *Entre signe et concept. Eléments de terminologie générale*. Presses Sorbonne Nouvelle, Paris, 2002.

Druță, Inga. *Dinamica terminologiei românești sub impactul traducerii*. Chișinău: CEP USM, 2013.

Globa, Tatiana *et al.* Aspecte structurale ale stromei din prostata normală. În: *Actual issues of morphology*. Materials of the International Scientific Conference dedicated to 70th year anniversary of Nicolae Testemitsanu State University of Medicine and Pharmacy, Chișinău, October, 15-16.

Marcu, Florin. *Dicționar Actualizat de Neologisme*. București, Editura Saeculum I. O., 2013.

Kocourek, Rotislav, *La langue française de la technique et de la science*, Oscar Brandstetter Verlag GMBH & Co. KG, Wiesbaden, 1982, citat după www.uab.ro/ *Puncte de vedere în legătură cu sinonimia din terminologie*, Constantin Iioan Mladin.

Temmerman, Rita. Une theorie realiste de la terminologie: le sociocognitivism, În: *Cahiers du Rifał*, nr. 21. 2000. Terminologies nouvelle. Terminologie et diversite culturelle.

PCN – 29, Hernia diafragmatică congenitală la copil. Chișinău, 2008.

Saussure, Ferdinand. *Scrieri de lingvistică generală*. Iași: Editura Polirom, 2004.

Suman, Sergiu *et al.* Angioarhitectonica arterei mezenterice superioare cu privire la ischemia mezenterică cronică. În: *Actual issues of morphology*. Materials of the International Scientific Conference dedicated to 70th year anniversary of Nicolae Testemitsanu State University of Medicine and Pharmacy, Chișinău, October, 15-16.

Ахманова О.С. *Словарь лингвистических терминов*. М.: Едиториал УРСС, 2004. 576 с.

Бушев, А.Б. Лингводидактические проблемы терминологии в военном переводе [Текст] / А. Б. Бушев Терминология и перевод в 21 веке : материалы междунар науч. конф. - Омск, 2002.

Баранов А.Н. Введение в прикладную лингви-стику. М.: Едиториал УРСС, 2001. 360с.],
9, с. 88–89 8.

Даниленко В. П. Лексико-семантические и грамматические особенности слов-терминов // Ис-следования по русской терминологии. М.: Наука, 1971. С. 7–67] 4, с. 95 4.

Дворецкий, Иосиф. *Латинско-русский словарь*, Москва, Издательство Русский язык, 1967.

Карпинская Е.В., Граудина Л.К., Даниленко В.П. Норма в терминологии // Культура русской речи. М.: Изд-во НОРМА, 2000. 560 с.

Лейчик В.М. Терминоведение: Предмет, ме-тоды, структура. М.: КомКнига, 2006. 256 с.

Мотченко, И.В. Основные тенденции в формировании английской медицинской терминологии [Текст] : автореф. дис. ...канд. филол. наук: 10.02.04 / И.В. Мотченко. – М

Толикина, Е.Н. Синонимы или дублиеты? [Текст] // Исследования по русской терминологии. - М., 1971.

Русинова Л.Н. О некоторых вопросах упоря-дочения и стандартизации терминологии (термино-логическая синонимия) // Термины в языке и речи. Межвуз. сборник. Горький, 1985. С. 25–32. с. 18–19.